

PRIPRAVA BESEDIL ZA PRISPEVKE NA AKADEMSKI TELEVIZIJI: MED NORMO, STILOM IN VEČZNAKOVNOSTJO

Monika Kalin Golob

Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani, Ljubljana
monika.kalin-golob@fdv.uni-lj.si

DOI: 10.4312/Obdobja.43.147-154

Prikazana je analiza besedil študentske informativno-eksperimentalne oddaje Študentsko oko v zadnjih treh študijskih letih (2021/22–2023/24). Ponazorjeni so najpogostejši odkloni od norme, stilistične posebnosti in priljubljene strukture ter nekatere utemeljitve študentov o jezikovnih odločitvah. Največ časa je treba posvetiti tvorbi besedila kot celote, jasnosti in razumljivosti, saj so slovnične napake skoraj odpravljene in so posledica spregledov, ne pa neznanja.

novinarska besedila, jezikovna stilistika, didaktika, Študentsko oko

This article analyzes texts from the experimental student news broadcast Študentsko oko (Student Eye) over the last three academic years (2021/22–2023/24). Attention is drawn to the most frequent deviations from the norm, special stylistic features, and popular structures, as well as some of the students' justifications for their linguistic choices. The most time was dedicated to producing the texts as a whole, clarity, and comprehensibility because there are almost no grammatical errors, and any mistakes are the result of oversights rather than ignorance.

journalistic texts, linguistic stylistics, teaching, Študentsko oko (Student Eye)

1 Uvod

V okviru modula Radiotelevizija in novi mediji študenti in študentke drugega letnika podiplomskega programa Novinarstva na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani za Akademsko televizijo (AKTV)¹ ustvarjajo prispevke in vodijo oddajo Študentsko oko. Ta nastaja kot del obveznosti pri dveh predmetih (Novinarska avdiovizualna produkcija in novi mediji, nosilec Igor Vobič, sonosilec Vasja Lebarič, in Stilistika multimedijskih besedil, nosilka Monika Kalin Golob). Gre za študentsko informativno-eksperimentalno oddajo (vsako akademsko leto nastanejo tri oddaje v poletnem semestru, letos teče že enajsto leto, sama sodelujem zadnja tri leta). Vsebinski fokus so visoko šolstvo, študij, študentsko življenje in širše teme, ki zadevajo mlade in študente.

Študentsko oko je plod medfakultetnega sodelovanja Akademije za gledališče, radio, film in televizijo (UL AGRFT) in Fakultete za družbene vede (UL FDV), in sicer

1 Seznam oddaj zadnjih treh let je naveden med viri.

Katedre za novinarstvo ter Katedre za medijske in komunikacijske študije. Študenti in študentke magistrskega programa Novinarstvo v parih pripravljajo novinarske prispevke, pri čemer sta tudi voditelja oddaj, ki jih ureja FDV, študenta novinarskih programov. Študenti Medijskih in komunikacijskih študij (v okviru predmeta Medijski praktikum) pripravljajo grafično in vizualno opremo: špice oddaj in rubrik, tranzicijske animacije in ostalo grafično podobo oddaje. Študenti in študentke AGRFT pa oddajo predvajajo v živo in poskrbijo za tehnično celoto.

V prispevku so analizirane prve verzije besedil treh študijskih let (2021/22–2023/24) glede na ustreznost jezikovnih izbir, upoštevajoč normo, stil in žanrske zakonitosti. Prikazani so najpogostejši odkloni od norme, stilistične posebnosti in priljubljene strukture ter nekatere utemeljitve študentov o jezikovnih odločitvah. Žanrsko gre za problemsko poročilo, novinarski televizijski komentar, študijski intervju, anketo ter povezovalno besedilo voditeljev z napovedniki. Hkrati ob tem študenti in študentke tvorijo tudi prispevke za Instagram (*studenstkooko*), s katerimi obveščajo in vabijo k vsakokratni oddaji.

2 Jezik in stil kot nujna kompetenca diplomanta oz. diplomatke programa Novinarstvo

Študentke in študenti novinarstva na prvi in drugi stopnji študija absolvirajo jezikoslovne in stilistične predmete v vsakem letniku ter tudi pri novinarskih predmetih (v sodelovanju s predavateljicami jezikoslovkami) tvorijo žanrsko in medijsko (tisk, splet, radio, televizija) raznorodna besedila. Jezikovno in stilistično kompetenco usmerjamo v pisanje besedil, ki bodo del njihovega poklicnega življenja, analitično in tvorbeno uzaveščamo njihove izbire glede na razlike med žanri (ločevalna norma, torej razlikovanje med dejstvenimi in mnenjskimi besedili; presojevalna – poročevalna besedila; subjektivizacija – objektivizacija; aktualizacija – avtomatizacija) in vrsto medija ter povezovanje med različnimi znakovnimi sistemi: sliko, zvokom, (info)grafiko in jezikom.

Podiplomski predmet Stilistika multimedijskih besedil je usmerjen v spoznavanje in razumevanje jezikovnih, stilnih in žanrskih pretvorb ter sprememb novinarskih besedil, na katere vplivajo tehnološke, družbene, kulturne in estetske spremembe novih medijev. Z žanrsko (tu izhajamo iz Laban 2007), stilno in jezikovno analizo ovrednotimo prakse sodobnega avdiovizualnega novinarstva (študijski izhodišči za oba predmeta sta poleg Laban še Deuze 2008 in Quinn 2009). V povezavi s predmetom Novinarska avdiovizualna produkcija in novi mediji se teoretski temelji nadgrajujejo v prenos teh znanj z ustvarjanjem oddaj Študentskega očesa, s katerimi študenti in študentke analitično ovrednotijo tradicionalne žanre in jezikovne strategije ter jih nadgrajujejo z novimi preoblikovanimi možnostmi, ki jih omogočajo novi mediji.

Učni načrt med cilji navaja, da pri predmetu posredujemo jezikoslovno in stilistično znanje za kritično razumevanje, analizo in vrednotenje sodobnih novinarskih avdiovizualnih besedil ter študente in študentke usposobimo za jezikovno in stilistično ustrezno ustvarjanje kakovostnih novinarskih avdiovizualnih besedil v kontekstu novih medijev. Tako usvajajo sposobnost kritičnega razumevanja, analize

in vrednotenja jezikovnih in stilnih pretvorb v sodobnih novinarskih avdiovizualnih besedilih ter sami tvorijo besedila pri pripravi oddaj. Po oddaji vsakič analiziramo in vrednotimo aktualno oddajo in objave na Instagramu, in sicer skupaj v novinarskem, tehničnem ter v kontekstu jezika in stila novih medijev.

3 Nastajanje besedil: jezikovne izbire v kontekstu oddaje Študentsko oko

Delo v modulu je zelo intenzivno: po nekaj uvodnih predavanjih pri obeh predmetih ter seminarjih, ki analizirajo oddaje prejšnje generacije, študenti in študentke sami določijo teme vsakokratne oddaje, izberejo goste oz. gostje, snemajo na terenu, montirajo na fakulteti, napišejo vsa besedila kot scenarij, izberejo voditeljski par, pripravijo zanj napovedi, oddaja pa poteka v živo. Za vsako oddajo imajo približno mesec časa, tako da ustvarimo skoraj običajno delovno okolje v časovni stiski (kot enem izmed objektivnih stilo tvornih dejavnikov, prim. Korošec 1998; Kalin Golob 2003).

Za opis okoliščin nastajanja prispevkov izhajamo iz Koroščevega opisa treh stopenj nastajanja besedila, »ki se opirajo na dognanja Leontjeva, Michela, Schmidta in še nekaterih« ter jih je priredil po Michelu (Korošec 1998: 228 in nasl.): *stopnja usmerjenosti* (orientacije), *stopnja načrtovanja* in *stopnja oblikovanja*. Te stopnje razume kot hierarhične postopnosti in jih je »tudi iz didaktičnih, ne samo razčlenjevalnih razlogov mogoče pojmovati kot korake besedilotvornega algoritma« (prav tam).

Objektivno stvarnost (dejanske dogodke in stanja) je treba vedno upoštevati kot dejavnik pri oblikovanju poročevalskih besedil: Študentsko oko se nanaša na študentske teme in jih določijo sami glede na poznavanje problematike in lastne izkušnje (npr. študijske izmenjave, študentski domovi ipd.). Sporočanje vseh prispevkov so informiranje, aktiviranje naslovnikov in razjasnjevanje. V prvi *stopnji usmerjenosti*, ki po Korošču vključuje predvsem ustrezno razumevanje sporočevalnih okoliščin in naloge glede na razmerje tvorec – nanašalnik (predmet govora, denotat) – uresničevanje hotenja, študentke in študenti po izbiri teme določijo žanr, v katerem bodo prenesli vodilno sporočilo. Tu niso popolnoma svobodni, saj je oddaja sestavljena iz skupka žanrov, ki si jih je treba razdeliti, denimo le ena tema ima komentar, ostale so prispevki in ankete, imamo en študijski intervju. Torej se morajo na simulaciji uredniškega sestanka dogovoriti, kateri žanri bodo pokrivali posamezne teme. V drugi *stopnji načrtovanja* izberejo snov, ki jo določa tema, seznanijo se s problematiko, se pogovorijo s sogovorniki, posamejno kadre in morebitne sogovornike. V tretji *stopnji oblikovanja*, ki »zajema posebno kodiranje glede na postopek in glede na funkcijske stile« (Korošec 1998: 228), pa je oblikovanje televizijskih besedil dosti bolj zahtevno kot tiskanih, saj gre ne le za premislek o uporabi jezika, ampak za razmislek:

- kako napisati besedilo, ki bo govorjeno (torej prebrano v prispevku ali z bobna v studiu);
- kako napisati besedilo, da bo slikovno in zvočno gradivo ustrezno vključeno in smiselno;

- kako povezati različne jezike v končni »televizijski jezik«, ki ga ustvari sobivanje različnih kodov.

Študenti in študentke sicer analizirajo že objavljene oddaje preteklih let in so kot podiplomski študentje večji novinarskih žanrov, a vendarle so večinoma prvič postavljeni v situacijo hitrega ustvarjanja televizijskih prispevkov, pri čemer so sami tudi snemalci, zvočni mojstri, montažerji in pisci besedil.

Za našo analizo je torej pomembno, da se zavedamo okoliščin nastajanja in ugotovitve vrednotimo na njihovi podlagi, torej upoštevajoč objektivne stilotvorne dejavnike.

4 Analiza prispevkov treh študijskih let

Analiza je opravljena na prvi verziji besedil, ki jih dobim v branje po tem, ko kolega Vobič pokomentira in odobri njihovo zgradbeno, televizijsko in novinarsko ustreznost. Besedilo je zapisano kot scenarij, torej v določenih žanrih vsebuje tudi izjave sogovorcev, opise posnetkov, zvoka. Vsebuje tudi napoved, ki jo v studiu v živo prebereta voditelja vsakokratne oddaje.

Rezultati so predstavljeni problemsko in kvalitativno od najmanj do najbolj pogostih opomb.

4.1 Slovnične napake

Ker gre za večše pisce in piske, so slovnične napake redke, odpravljamo jih – sodeč po izdelkih – učinkovito že na dodiplomskem študiju.

- Pojavlja se **neustrezen besedni red**, glede katerega je zanimiva težnja, da pisci in piske zamenjujejo temo in remo. Študenti menijo, da mora biti na prvem mestu pomembnejša informacija. Gre za zamenjavo dveh pravil: principa obrnjene piramide kot pogoste zgradbe novinarskega besedila (po katerem je na prvem mestu najpomembnejša informacija, ki je hkrati že minimalna vest, sledijo informacije, ki so ozadje dogodka) in členitve po aktualnosti, ki ureja zaporedje besed v prostem stavku. Pomembnejšo novo informacijo postavljajo v izhodišče, ne da bi bili za to kakšni razlogi, denimo stilno zaznamovani besedni red (Toporišič 2000: 668), besedni red je manj naraven tudi v daljših povedih, kjer se študenti zapletejo v dolge strukture.
- Pogosta napaka je tudi raba **naglasnih namesto naslonskih oblik** osebnih zaimkov (Toporišič 2000: 307): *za njih je to sprejemljivo* → *zanje je to sprejemljivo*.
- V besedilih se pojavlja napačna **raba predlogov**, in sicer predložnih parov *v – iz*; *na – s/z*: *iz vidika* → *z vidika*; *iz institucije* → *z institucije*; *primeri s tujine* → *iz tujine*; *zahajajo v klube na metelkovski četrti* → ... *v metelkovski četrti*.
- Razprave in popravki so v zvezi z **rabo glagolskega načina**. Znova ponavljamo, da trpnik ni prepovedan, da pa takrat, ko je vršilec dejanja pomemben, uporabimo tvornik: *to je bilo odobreno s strani univerze* → *univerza je to odobrila*. Ker bo besedilo govorjeno, so tvorbe, kjer vršilca v trpnem stavku imenujejo v zvezi *s strani XY*, manj jasne: *Razpoke v sistemu so očitne – uvoz tablet je s strani posameznikov zakonsko prepovedan, a zdi se ...* → ... *uvoz tablet je posameznikom*

zakonsko prepovedan; tujim študentom je s strani univerze zagotovljena pomoč pri iskanju → tujim študentom univerza zagotavlja pomoč ...; Najina anonimna sogovornica pa ob koncu še izpostavlja, da je bila spolno nadlegovana s strani profesorja, za katerega študenti vedo, da se mu je dobro nekoliko izogibati. → ... da jo je spolno nadlegoval profesor, ...

4.2 Izbor besedja

Ker gre za besedila, ki obravnavajo tudi posamezne strokovne teme, namenimo izboru **terminov** nekaj časa že pred pisanjem besedil. Gre za odločitve o rabi ozkih terminov za splošno občinstvo ali ne, o nadomeščanju žargonizmov v informativnih prispevkih s termini in njihovo stilno rabo v komentarjih (npr. *celiakas – oseba s celiakijo; erasmusovci – izmenjalni študenti, študentke*). Prav tako niso natančni pri pomenskih razlikah, npr. *hrana – prehrana; šolski programi – študijski programi; potrdilo o rezidentskem statusu – potrdilo o stalnem bivališču; visok delež sistematike → veliko sistematskih pregledov*).

Med glagoli sta zelo priljubljena *nahajati se* in *predstavljati*: poskušamo najti polnopomenske ustreznice, upoštevajoč sobesedilo in govorjenost besedila: *skulptura se nahaja pred Univerzo → skulptura stoji, je umeščena ipd.; To predstavlja problem, saj je zdravstveni dom za študente zato v resnici lahko tudi zdravstveni dom za neštudente → To je del težave, saj ...*

4.3 Frazemi

Posamezniki bodisi radi uporabljajo frazeme bodisi sploh ne. Pri prvih se rado zgodi, da z rabo pretiravajo, tako da se jim celotno besedilo zlije v nekaj frazemov, ki pa jih je nemogoče presojati brez slikovnega gradiva. Poučna je izkušnja prispevka iz lanskega študijskega leta, v katerem študentki uporabljata frazeme, ki referirajo na posnetke. Ko sem besedilo prvič popravljala, sem vse te frazeme označila za neustrezne, saj v sobesedilu niso imeli smisla. Skupaj s slikovnim materialom, pa so tvorili dobro celoto. Prispevek je bil tudi nagrajen na študentskem festivalu.²

Nekatere frazeme študenti napačno razumejo ali uporabljajo zunaj ustreznega konteksta in kontaminirano: *Češnja na vrhu torte pa je dejstvo, da finančna podpora, ki jo preko CMEPIUS-a zagotavlja ali pa tudi ne Evropska unija, očitno ne zadostuje; Univerza v Ljubljani je pred letom dni sprejela pravilnik, ki poleg nasilja pod drobnogled vzame tudi spolno nadlegovanje in trpinčenje; Zato se zatakne tudi pri možnih rešitvah: četudi bi morda lahko zdravniške roke razvezala posebna veja medicine – študentska – se tudi tu znova pojavi isti voz.*

Ko se frazemu želijo izogniti, izberejo napačno preubeseditev: *V društvu ob tem opozarjajo na neposlušnost pristojnih (želeli so se izogniti zvezi gluha ušesa).*

2 Dostopno na: <https://www.novinarji.si/novice-katedre/2023/05/na-festivalu-on-the-record-nagrajeni-studenti-novinarstva/>.

4.4 Jasnost ubeseditve: »ne razumem«

Največ popravkov je povezanih z nejasnostjo ubeseditve. Naše prvo vodilo pri pisanju je sicer Koroščevo *pravilo pobiranja vsake zanke*,³ ki ga obravnavamo kot najpomembnejše ubesedovalno navodilo, a se pri dejanskih ubeseditvah izkaže, da je tvorjenje razumljivih besedil težje, sploh ker je treba temo dobro poznati, da jo lahko jasno ubesedimo. Nekaj primerov: *Hitro po zaključku študija te [športne dejavnosti] namreč postanejo cenovno drage oziroma potreba, ki jo še kako potrebujemo za zdravo življenje; Prelaganje iniciative za reformo subvencioniranja študentske prehrane ministrstva za delo na druge instance izvršilne veje oblasti ne preseneča; Veliko je tudi posegov v osebni prostor, ki se jim večina klubov zoperstavlja; V zadnjih letih je v Sloveniji opazen trend podaljševanja odvisnosti mladih od staršev, ki traja vse do 30. leta. Velik del tega trenda predstavljajo študentje. Pri osamosvajanju mladih so danes pomembni predvsem subjektivni kriteriji odraslosti. Se pa študenti obračajo k staršem za različne oblike podpore.*

V vseh treh študijskih letih je najbolj opazna birokratizacija jezika, težnja, da povedo zapleteno, namesto neposredno in jasno. Deloma je povezana – kot rečeno – s premajhnim poznavanjem teme, ki ga želijo prikriti z ohlapnimi frazami, deloma pa z občutkom študentk in študentov, da je treba stvari povedati zapleteno, da so bolj »knjižne, objektivne«. Take pasuse le označim in v komentar zapišem »ne razumem« ali »nejasno«, »bolj jasno«, tako da sami iščejo razumljive preubeseditve. Nerazumljiva mesta dokončno odpravimo pri glasnem branju, ki ga izvedemo tik pred snemanjem prispevka. Običajno težko preberejo nejasne povedi in sami slišijo, da so nerazumljive. Izkušnja glasnega branja lastnega besedila je neprecenljiva ne le zaradi popravljanja izgovora, ampak predvsem izboljševanja besedila, prilagajanja za govornost, krajšanja in večje jasnosti.

4.5 Jezikovni bonton

Zadnja kategorija popravkov, in ti so v vsakem besedilu, pa je spolno vključujoči jezik. Kljub uvodnemu predavanju o temi in predstavitvi *Smernic za spolno občutljivo rabo jezika* (Šauperl idr. 2018) se v prispevkih pri splošnih vršilcih pojavljajo le samostalniki v moškem spolu (*študenti, profesorji* ipd.). S popravki iščemo druge možnosti (torej ne le *profesorice in profesorji*, ampak npr. *pedagoško osebje, raziskovalno osebje* ipd.), saj je navajanje dvojnic v TV-prispevkih zaradi omejitve časa večinoma nerealno. K popravkom v tej kategoriji sodijo tudi znanstveni nazivi v ženskih in moških oblikah, razlikovanje med predavatelji oz. predavateljicami in profesorji ali profesoricami; kako nagovoriti in predstaviti goste in gostje v studiu.

5 Zaključek

Analiza in izkušnje kažejo, da je več časa treba posvetiti tvorbi besedila kot celote, jasnosti in razumljivosti, da so slovnične in druge napake skoraj odpravljene

3 »Naslovnik mora na vsaki točki linearnega, v prostoru in času potekajočega nizanja jezikovnih znakov dobiti zadostno količino podatkov, ki omogočajo gladko sprejemanje prejšnje in naslednje vsebine« (Korošec 1998: 170).

in so posledica spregledov, ne pa neznanja. Prav tvorbi koherentnih in razumljivih besedil se v celotnem izobraževanju posvečamo najmanj, zato je jezikovni pouk že na osnovno- in srednješolski ravni treba aktualizirati z jezikovnimi opravili (Arhar Holdt idr. 2024):

Uvedba jezikovnih opravil pa bi pomenila premik k pisanju besedil z določenim namenom v določenih okoliščinah, kar bi omogočalo, da se različne jezikovne, oblikovne, besedilne, stilistične izbire (pa tudi odmike od norme) presoja glede na predvidene učinke, ki jih dosegajo pri naslovnih, in oceno o uspešnosti sporazumevanja, ki je v veliki meri povezana z razumljivostjo in sprejemljivostjo besedil.

Pri študiju novinarstva tvorjenje besedila sicer lajšajo žanrske zakonitosti, ki definirajo zgradbo in namen vsakokratne besedilne vrste. Vseeno pa je razumljivost v prvi verziji besedil največja šibkost, povezana je s stopnjo poznavanja teme in poglobitve vanjo ter ubeseditvami, ki se zavedajo kanala, torej sledijo govornemu stilu. Kompleksno področje razumevanja (prim. Ferbežar, Stabej 2008; Ferbežar 2012; Smolej 2021) poskušamo pri modulu razreševati s samoposlušanjem in samopopravljanjem v več fazah nastajanja. Prav zato si oddajo še enkrat skupaj ogledamo po premieri in jo vsi trije izvajalci komentiramo. Šele takrat jezikovnostilni vidik na novo ovrednotimo v sobivanju z vsemi drugimi kodi televizijskega jezika.

Viri

Študentsko oko, oddaje:

<https://www.aktv.si/2022/05/27/aktv-22-5-2022/>

<https://www.aktv.si/2022/04/22/aktv-21-4-2022/>

<https://www.aktv.si/2022/04/01/aktv-31-3-2022/>

<http://www.aktv.si/2021/06/17/aktv-17-6-2021-studentsko-oko/>

<http://www.aktv.si/2021/04/20/aktv-20-4-2021-studentsko-oko/>

<http://www.aktv.si/2021/04/22/aktv-22-4-2021-studentsko-oko/>

<https://aktv.si/2024/03/22/aktv-21-3-2024/>

<https://aktv.si/2024/04/25/aktv-25-4-2024/>

Literatura

ARHAR Holdt, Špela, FERBEŽAR, Ina, KALIN GOLOB, Monika, KREK, Simon, PAVLE JURMAN, Andreja, ROZMAN, Tadeja, STABEJ, Marko, 2024: Nova slovenščina. *Jezik in slovstvo* LXIX/3. 117–138.

DEUZE, Mark, 2008: *Media work*. Cambridge, Malden: Polity.

FERBEŽAR, Ina, 2012: *Razumevanje in razumljivost besedil*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

FERBEŽAR, Ina, STABEJ, Marko, 2008: Razumeti razumevanje. *Jezik in slovstvo* LIII/1. 15–31. <https://journals.uni-lj.si/jezikinslovstvo/article/view/17423>.

KALIN GOLOB, Monika, 2003: *H koreninam slovenskega poročevalnega stila*. Ljubljana: Jutro.

KOROŠEC, Tomo, 1998: *Stilistika slovenskega poročevalstva*. Ljubljana: Kmečki glas.

LABAN, Vesna, 2007: *Televizijsko novinarstvo: hibridizacija žanrov in stilov*. Ljubljana: Založba FDV.

QUIN, Stephen, 2009: *Convergent Journalism: The Fundamentals of Multimedia Reporting*. New York: Peter Lang.

SMOLEJ, Mojca, 2021: Stanje razumljivosti in razumevanja na Slovenskem. *Linguistica* LXI/2. 31–41.

- ŠAUPERL, Mojca, DOBROVOLJC, Helena, JERAM, Jasna, GULIĆ, Maksimiljan, 2018: *Smernice za spolno občutljivo rabo jezika*. Ljubljana: Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti.
- TOPORIŠIČ, Jože, 2000: *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja.